

Inváziós fafajaink magyarországi története IV.

A mirigyes bálványfa

Korda Márton – egyetemi tanársegéd, SOE EMK NTVI

Az özönnövények által okozott természetvédelmi, gazdasági és humán-egészségügyi problémák jól ismertek, azokat a szakembereknek ma már nem kell bemutatni. Az elterjedtebb inváziós növényfajok sikerének biológiai háttere egyre jobban feltárt, az ellenük való védekezés módszertana egyre több faj esetében kidolgozott, sőt egyre több jogszabály igyekszik nemzeti és uniós szinten is a probléma egyes szegmenseit kezelni. A felismerés ellenére a Magyarországon is gondot okozó özönnövények hazai története jellemzően alulkutatott. A közel-múltban lezajlott elemzés fontosabb, illetve érdekesebb eredményeinek rövid összefoglalását kívánom az *Erdészeti Lapok* olvasói elé tární cikksorozatunk keretében. A jobb olvashatóság érdekében az irodalmi hivatkozások szerepeltetésétől e helyütt eltekintek, de minden alább szerepeltetett állítás irodalmi forrása a *Tilia* folyóirat XIX. számában tételesen megtalálható.

Kezdetek

A bálványfát 1751-ben Kínából hozták Európába. Magyarországra kerülésének pontos dátuma nem ismert, de azt tudjuk, hogy 1802-ben a pesti botanikus kertben már jelen volt.

A faj felkarolásának első jelentősebb mozzanata már meglepően korán, 1804-ben vagy 1805-ben bekövetkezett. Ekkor *Bartosságh József* a somogyi Ladra és a baranyai Pellérdre hozta csemétéit Pozsonyból vagy Bécsből. (A bizonytalanság oka, hogy a két időpontban, illetve a két városból számos további exóta csemétét hozott, és később már maga sem tudta megmondani, hogy a bálványfa melyik szállítmányban szerepelt.)

A behozatal után egy-két évvel gyors növekedése csakhamar magára vonta a figyelmet, így 1812-ben villányi birtokán is ültetett néhány egyedét. Erőteljes sarjadzása és rendkívüli szívóssága arra sarkallta, hogy részletes megfigyeléseket tegyen a fajjal kapcsolatban. Ennek eredményeit 1841-ben egy füzetben adta közre. Harmincéves tapasztalatai alapján a leggazdaságosabban és legkönnyebben termeszthető fafajnak tartja, mellyel az általa ismert őshonos és idegenhonos fajok egyike sem veszi fel a versenyt. Mindig nagy hangsúlyt fektetett a faj terjesztésére hazánkban és határainkon túl is.

Munkásságának jelentőségét a legtalálhatóbban *Rodiczky Jenő* foglalta össze 1913-ban, aki a fentieket röviden a bálványfa ügyében végzett „apostolkodásnak” nevezte.

Veled párhuzamosan az országban mások is foglalkoztak a fajjal. Az 1810-

es évek végéig az ország több pontján már ismert volt gyűjteményes kertekből, parkokból, de *Bartosságh*gal majdnem egy időben *Johann v. Klanczay* a Temesvártól kb. 40 km-re délre fekvő folyai birtokán is kísérletezett a honosításával, melyről hasonlóan pozitív tapasztalatokat közölt.

Az erdészek is ismerik

A faj erdészeti hasznosításának kezdetéről keveset tudunk. Ennek az az oka, hogy az ilyen irányú kísérletekre évtizedekkel a magyar nyelvű erdészeti szakirodalom kialakulása előtt került sor, így ebből az időszakból kevés adat maradt fenn.

A bálványfával gyakran találkozunk városi fásításokban. Az ilyen egyedek folyamatos magforrásként vannak jelen a tájban

Az erdészeti alkalmazására utaló első adatot *Rodiczky Jenő* 1884-ben megjelent cikkében találjuk, amely a homokfásítások történetét foglalja össze. Ebből tudjuk, hogy az 1826-ban a Coburg-ház tulajdonába kerülő (puszta)vacsi birtokon a homok megkötése akáccal, kanadai nyárral és bálványfával „ritka erélylyel foganatba vétetett”.

Az 1860-as évekre a faj országszerte sokfelé jelen lévő parkfává vált, melyet az erdészek is többfelé kezdtek szaporítani és ültetni (pl. Gemenc és Szeged környékén), sőt egyes szerzők már meghonosodott fajként említik.

Széles körű erdészeti kísérletek indulnak, a selyemtermelés kapcsán is említik

A bálványfa selyemhernyó-tenyésztésben betöltött potenciális szerepére az 1860-as évektől kezdve rendszeresen találni utalást. Bár hazánkban ilyen célú érdemi felhasználásáról nincs tudomásunk, de feltehetően szerepet játszott a terjesztésében.

Ugyanekkor az erdészek figyelme is egyre inkább a faj felé fordult. Az 1860-as évektől sorra jelentek meg az erdészeti kísérletekről tudósító cikkek, kivétel nélkül pozitív hangvételűek. Ezekben közös, hogy gyors növekedését és erőteljes sarjadzását méltatták.

A faj lelkes pártfogója volt *Bedő Albert*, aki 1864-ben különböző helyszínekről származó tapasztalatokat közölt. Ezt fontosnak tartotta, mert úgy vélte, hogy „*ügytársaink ellen véte-nénk*”, ha a bálványfa – „*mint a természet megbecsülhetetlen ajándéka*” – tenyésztésével kapcsolatos adatokat nem közölnék. Három évvel később *Becsüljük a bálványfát!* című írását tette közzé, melyben többek között külföldi adatokra hivatkozva fájának sokrétű felhasználhatóságáról is beszámol.

A sorra megjelenő cikkekből hamar körvonalazódik, hogy az erdész szakma a szélsőséges termőhelyek erdősítésének sikerét látja „*a minden nyomorúságot békével tűrő*” bálványfában, így a kopárok, de különösen a futóhomok esetében.

A homokfásításban egyre nagyobb a jelentősége, faanyagáról eltérők a vélemények

Láng Gábor 1869-ben a homokkötés kapcsán szerzett szabolcsi tapasztalatait közölte. Témánk szempontjából a legfontosabb megállapítása, hogy „Egyéb-iránt a bálványfa semmi különös előnyt nem nyújtván csak kivételes esetekben ajánlható”, és kijelenti azt is, hogy „fája csak silány tüzelő- és még silányabb épületfa képen használható”. Ezek ellenére a faj alkalmazását nem veti el.

Ugyancsak a faanyag hasznavehetetlenségét támasztotta alá Illés Nándor egy 1870-ben megjelent cikkében, melyben megjegyzi, hogy: „A sátoros fellengről (*Ailanthus glandulosa*) Vacsón igen megvetőleg nyilatkoztak puha, hasznavehetetlen fája miatt, s csak a homok kötésre dicsérik.” (Érdekes módon a későbbiekben számos írásában dicséri a faanyagát.)

Az 1870-es évek elejétől egyre többen felhívják a figyelmet arra, hogy a legelő jószág elkerüli a bálványfát, mely tény a nagyarányú felkarolásának hamar kulcsfontosságúvá válik. Illés Nándor szavaival: „leveli büdösek, úgy hogy semmiféle állat sem nyúl hozzájuk”.

Ekkortájt kezdenek egyre rendszeresebbé válni a faj szaporítóanyagát kínáló hirdetések is.

Erdészeti alkalmazása miatt ellenhangok is megjelennek

Bár a homokkötésben a jelentősége nő, de egyre gyakrabban olvashatunk ellenvéleményeket, melyek jellemzően a bálványfa intenzív sarjadzásával okozott problémák miatt fogalmazódtak meg, de utalnak az értéktelen fájára is.

A sarjak okozta problémákra vonatkozóan Fuchs János 1877-ben megfogalmazott véleménye a legszemléletesebb: „S akad hely, hol az útszéli szántóföldeket egészen ellepi gyökér sarjaival, melyek még 15–20 lépésnyire a törzstől is kiütik magukat, s folytonos harcban, vivódásban vannak ellenök, de valósággal olyanok, mint a hydrafejek, minden levágott hajtság nyomán 10 más tolja fel magát.”

Az ellenvélemények között találni olyat is, melyek a faj által okozott gazdasági károokra utalnak. Ez derül ki Wickl Antal 1879-ben publikált írásából, mely szerint a Csepel-szigeten „az uralkodó család ujfaluhi pagonyában, holis az erdőben kiültetett bálványfának gyökérsarjai a közbeeső nemesebb fának növekvését megsemmítették. Számításba véve az előadottakat, to-

A pannon élőhelyek komoly veszélyforrása: a bálványfa kibontakozó inváziója mészkösziklagyepben

vább a sok tápot igénylő és a fagyok következtében egy színvonalban megállapodott sarjakat, valamint a fának igen kétes hasznavehetőségét, bünt nem követünk el, ha azt itt az erdei dudvák osztályába sorozzuk”.

Hasonló tapasztalatokat közöl Kiss Ferenc is 1901-ben, az akác sarjadzásával kapcsolatban: „[az akác] mellé homoki fánemeink közül csak a bálványfa sorakozik, mely a terjeszkedési harcban előbbinek nem csak gátat vet, hanem az élet-halálharcból mint győztes kerül ki.” Megfigyelései szerint a bálványfával elegyes akácokban a bálványfa sarjai „annyira át meg átszővik” a talajt, hogy ezzel gátolják az akác fejlődését.

Tehát már a 19. század végén ismertté váltak azok a hatások, melyek miatt a fajt ma az egyik legveszélyesebb inváziós fásszárúnak tartjuk. Mindezek ellenére hangsúlyozandó az is, hogy az említett példában nem volt szó a futóhomok megkötéséről, sem kopárfásításról, tehát nem olyan céllal lett ültetve, mely esetében a sarjadzás előnyt jelenthetne.

Bár még egy évszázaddal később sem lesz teljes egyetértés a faj faanyagának felhasználhatósága kapcsán, de az 1880-as évek második felétől fokozatosan túlsúlyba kerülnek a fájának rossz minőségét hangoztató írások. Hogy ennek ellenére népszerűsége miért volt mégis töretlen, arra Illés Nándor világít rá *A futóhomok megkötése, befásítása és használata* címmel 1885-ben megjelent könyvében.

Tapasztalatai szerint „szép sugár fáva felnevelni nehéz, de hisz itt nem is

a fatermelés, hanem a homok fődése a cél”. Tehát a homok megkötése és a kopárok fásítása kapcsán korántsem volt elsődleges kérdés a faanyag. Ezekre a célokra egyébként a m. kir. földművelésügyi miniszter adományozott is csemetéket, 1899-ben 13 000 db-ot.

Egyre elterjedtebb díszfa

Az 1880-as évek második felétől egyre gyakrabban olvashatunk a bálványfa kertészeti célú alkalmazásáról is, jellemzően a por- és füsttűrését, illetve ezzel összefüggésben a városok fásítására való alkalmasságát kiemelve.

Dísznövényként való hazai elterjedtségének mértékére következtethetünk Fekete József 1889-ben megjelent cikkéből, aki Kínából és Japánból származó dísznövényekről közöl cikket, melyekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy: „nincs az a kis házi kert, melynek flórájával e két nagy birodalom képviselve nem volna, még ha egyébbel nem is, egy eperfával, (*Morus*) vagy a ma már annyira elterjedt [...] *Ailanthus glandulosa*-val.”

A századfordulón kertészeti alkalmazása kapcsán is megjelennek a kritikák. Ezt olvashatjuk ki a kertész szakember, Ilseman Keresztély 1901-ben megjelent írásából: „az ember, idegen országba idegen nép közé jutva, külső megjelenésben, az uralkodó szokásokban, erkölcsökben és nyelvben járatlan, és ismeretlen lévén, idegen lesz, úgy van ez a növényvilágban is. Milyen különös hatású például a hazai sűrű erdőben vagy ennek fáiból alkotott ültetésben egy minden összefüggés nélkül közbe ékelt *Ailanthus*. Okvetlenül érezzük, hogy itt nincs a helyén”.

Fontos méhlegelővé válik

Az 1890-es évek közepétől egyre gyakrabban cikkeztek a faj méhészeti jelentőségéről is. Méhészeti célú hasznosítását alapvetően a kertészeti alkalmazással együtt kívánták megoldani. Azért lobbiztak, hogy az utak mentén, köztereken és magánkertekben alkalmazott díszfák között minél több mézelőt telepítsenek.

Erre példaként álljon itt *Vámosy Mihály* felszólalásának részlete, mely az 1896-ban tartott magyar méhészkongresszuson hangozott el *A méhlegelő javításáról* címmel. „*A kongresszus a méhlegelő javítását sürgősen szükségesnek tartja, mire nézve a következőket javasolja és ajánlja: Kéressék föl a magas kormány, hogy a méhlegelő följavításához szükséges fák, nevezetesen [az ...] aylanthus, [...] tenyésztéséről gondoskodják és hogy ilyen fák az állami faiskolákban és erdészeti hivataloknál legyenek ingyen kaphatók; továbbá utasítsa az útépítési hivatalokat és a többi állami intézmények, valamint a vasutak igazgatóságait, hogy a közutak, vasutak, közterek, állami épületek, terek mentén és környékén első sorban az eperfák mellett mézelő fákat ültessenek.*”

Az áttekintett dokumentumok alapján arra is ismertek példák, hogy a kormány valóban osztott mézelő fákat.

A méhészek között sincs egyetértés a faj értékével kapcsolatban. 1901-ben pl. arról cikkeznek, hogy a méhlegelő javítására van szükség ott „*a hol a virágok túlnyomó része csak igen silány minőségű vagy éppen kellemetlen ízű mézet ad, mint például a hol túlnyomóan sok a bálványfa-virág*”. Ugyanis a cikk írója szerint „*A bálványfa virág-*

nak kiállhatatlan émelygős izü, csúnya zöldes-sárga színü méze van”.

Erdészeti jelentősége rohamosan csökkenni kezd

Az 1900-as évek első évtizedének végétől egyre inkább előtérbe kerül a bálványfa száraz szikeseken való alkalmazásának ötlete, melynek legnagyobb pártfogója ekkor *Bernátsky Jenő* volt. A megfigyelései szerint az Alföld kötött, szikes talajaira „*szánalmas eredménnyel*” ültetett akác helyett – többek között – a bálványfát ajánlja.

A faj rövid sziki „pályafutása” végül az 1920-as években ért véget, amikor is *Magyar Pál* szikfásítási kísérletei igazolták e célra való alkalmatlanságát.

Ugyanekkor a faj erdészeti jelentősége látványosan csökkenni kezd. A problémákra rávilágító számos cikk között a legérdekesebb talán *Matusovits Péter* 1925-ben publikált, *Fanemdivatok* című cikke. Ebben így ír a bálványfáról: „*Mint az öltözködésben, úgy a fanemekben is megvan a divat. [...] Volt idő, amikor az Ailanthust felkapták, majd az akácot, az amerikai kőrist stb. A legtöbb visszaélés azonban minden bizonnyal az Ailanthussal és az akáccal történt. Hogy mily haszontalan fa az Ailanthus, azt minden erdészember tudja.*”

Hasonlóképp a kertészek is egyre gyakrabban említik problémaként a kerteket elárasztó sarjait, illetve magoncaikat. Spontán terjedéséről ekkor már a botanikai szakirodalom is rendszeresen beszámol.

Mindeközben a méhészek továbbra is igyekeznek minden követ megmozgatni, hogy a faj ültetését fokozzák. Erre szemléletes példa *Bartsch Lajos* mé-

hész írása, aki 1942-ben így fogalmaz: „*Szeretném, ha minden egyes méhésztársam egyetértene velem abban, hogy a magyar méhészetnek nincs sürgősebb, nincs fontosabb, életbevágóbb problémája, a közterületek és közutak mézelő fákkal, elsősorban bálványfakkal való beültetésénél.*”

Szerepe az erőltetett erdősítésben

A második világháború után a tervgazdálkodás hatására megindult erőltetett erdősítések a bálványfa esetében is előidéztek egy kisebb újra felkarolást, de ez nem volt olyan kirívó mértékű, mint pl. a nyugati ostorfa esetében. Elsősorban ismét a szélsőséges termőhelyeken (futóhomok és kopárok) kezdtek alkalmazni figyelmen kívül hagyva a korábbi évek tapasztalatait.

A korábban már elvetett, de újra előkerülő hasznosítási lehetőségek látványos példái *Magyar Pál* 1949-ben és 1950-ben megjelent írásai is, melyekben a korábbi teljes mellőzés után egyszerre a III. osztályú szikesekre ajánlott fajok között szerepelt a bálványfa is.

Az 1949-ben megjelenő első erdőművelési utasításban csekély hangsúllyal szerepel a faj, bár futóhomokra és kopárokra javasolja alkalmazását. Ez arra utal, hogy alkalmazását a szakma politikai vezetése nem erőltette. Ebből sejthető, hogy sok helyütt nem azért alkalmazták, mert megkövetelték, hanem azért, mert az erdőterület növelésének általános elvárását – az értékes fajok szaporítóanyagának hiánya miatt – máshogy nem tudták teljesíteni, vagy éppen túlteljesíteni. Tehát a gyakorlati szakemberek minden bizonnyal kényyszerűségről nyúltak ismét a fajhoz.

A fentiekkel ellentétben erdősítőkba előszeretettel ültették, leginkább azzal indokolva, hogy a jóság nem károsítja.

Megjelennek a természetvédelmi aggályok, erdészeti jelentősége megszűnik

1954-ben jelent meg az első jele annak, hogy a botanikus szakma felismerte a faj őshonos flórára gyakorolt káros hatását. Ekkor *Jakucs Pál* a Tornaikarszt fásításával kapcsolatban felhívja a figyelmet arra, hogy „*Nem helyes az Ailanthussal való fásítás sem (Tornanádaska), mely amúgy is értéktelen, amellet gyomosít, és elnyomja az oda települni akaró természetes fajfajokat.*”

Az 1950-es évek végétől erdészeti hasznosítása a cellulózgyártás kapcsán került többször említésre, de ilyen célú felhasználására tudomásunk szerint érdemben nem került sor.

Kultúrtörténeti értékeinket is veszélyezteti: bálványfa inváziója a tihanyi levendulásban

Az erdészeti hasznosítása már az 1950-es években is egyre inkább kezdett háttérbe szorulni, míg az 1960-as évektől az erdészeti szakirodalomban jócskán túlsúlyba kerülnek a negatív hangvételű írások, és a fajt jellemzően veszedelmes gyomként említik. Bár később még néhány kísérletbe bevonták

Frissen véghasznált keményfás ligeterdő a bálványfa tömegesen megjelenő csemetéivel, illetve sarjaival

(pl. izotópos kutatások, meddőhányók rekultivációja), de érdemi erdészeti hasznosítására többé nem került sor.

A faj erdészeti „pályafutásának” végét igen szemléletesen jelzi *Magyar Pál* 1960-ban megjelent *Alföldfásítás* című könyve, melyben a fajról így vélekedik: „Erdőgazdasági jelentősége csekély. Erdőbe nem való.” Az egy évvel később megjelent II. kötetben még azt is hozzáteszi, hogy „egyenesen veszedelmes gyomnak kell tekinteniünk, mert a rossz, száraz homokon szintén nem megy, a jobb talajon pedig minden más fafajt kiszorít maga mellől, kiirtása pedig nagyon nehéz”.

A faj erdészeti története kapcsán feltétlenül említést érdemel még *Faragó Sándor* munkássága, aki 1964-ben publikálta a bálványfával kapcsolatos kutatási eredményeit, mely az erdészeti felhasználásának kiskunsági lehetőségeit vizsgálta. A rendkívül alapos vizsgálat több pozitív eredménye nem vezetett a faj újbóli felkarolásához.

Túlsúlyba kerülnek a természetvédelmi vonatkozású írások, sor kerül első természetvédelmi irtására is

Az 1980-as évektől egyre gyakrabban kerül említésre természetvédelmi vonatkozásban.

1981-ben *Terpó András* a biológiai környezetszennyezésre hívja fel a figyelmet, hangsúlyosan kitérve ennek természetvédelmi vonatkozásaira: „Védett területeinkre is egyre-másra behatolnak ezek az agresszív növények és nem kelle-

mes helyzetbe kerülünk akkor, amikor a nemzeti parkokban vagy egyéb védett területeinkben (mint a Harsány-begyen) az Ailanthus irtását kell elvégezni. Ez a probléma, úgy látszik, általánossá válik”.

Az 1990-es évek közepén már jócskán túlsúlyba kerülnek a természetvédelmi vonatkozású cikkek. A feltárt irodalom tanúsága szerint első – dokumentált – természetvédelmi célú irtására 1995-ben a Kiskunsági Nemzeti Park bócsai területén került sor, de két évvel később már a Tihanyi-félszigeten is megkezdte a visszaszorítását.

Ugyanakkor válnak rendszeresé a faj természetvédelmi károkozásáról tudósító

írások is. Az alkalmazási előzmények ismeretében nem meglepő, hogy a terjedésével érintett élőhelyek folyamatosan bővülő listáján elsőként a homokon (homoki tölgyesek, borókás-nyárasok), illetve a száraz mészkő és dolomit alapkőzeten (lejtőgyepek, sziklagyepek) kialakult fás és fátlan élőhelyek jelennek meg.

Udvardy László 1997-ben egy újabb veszélyforrásra hívja fel a figyelmet, mely szerint a faj erős allelopátiás hatású, ezzel magyarázva a bálványfák környékén elszegényedő gyepszintet.

Városterés miatt kertészeti alkalmazását még az ezredfordulón sem vetik el, az egyre élesebb kritikák ellenére sem.

Irtása széles körben megkezdődik, egyre gyakrabban említik energetikai hasznosításának lehetőségét

A faj irtásának szükségessége az ezredfordulón egyre égetőbben merül fel a természetvédők és az erdész szakma részéről egyaránt. Az addigi tapasztalatok körvonalazták, hogy sikeres irtását nagyobb területeken vegyszer nélkül

nem lehet kivitelezni. Ennek megfelelően ebbe az irányba indultak meg az irtási kísérletek.

Mindeközben a 2000-es évek első évtizedének közepén sorra jelennek meg a faj energetikai célú, ültetvény-szerű termesztésének lehetőségeit tárgyaló cikkek, sőt ténylegesen megvalósított kísérletről is tudósítanak.

„Átalakító inváziós faj”

2004-ben jelent meg a hazai neofitonok inváziós szempontú besorolása, mely szerint a bálványfa átalakító inváziós faj, ez természetvédelmi szempontból a legkedvezőtlenebb. Még ebben az évben az elsők között került fel az Európai és Földközi-tenger Melléki Növényvédelmi Szervezet (EPPD) inváziós listájára is.

Ugyanakkor jelent meg a fajról *Udvardy László* természetvédelmi célú monográfiája, majd három évvel később *Csiszár Ágnes* foglalta össze röviden hazai történetét.

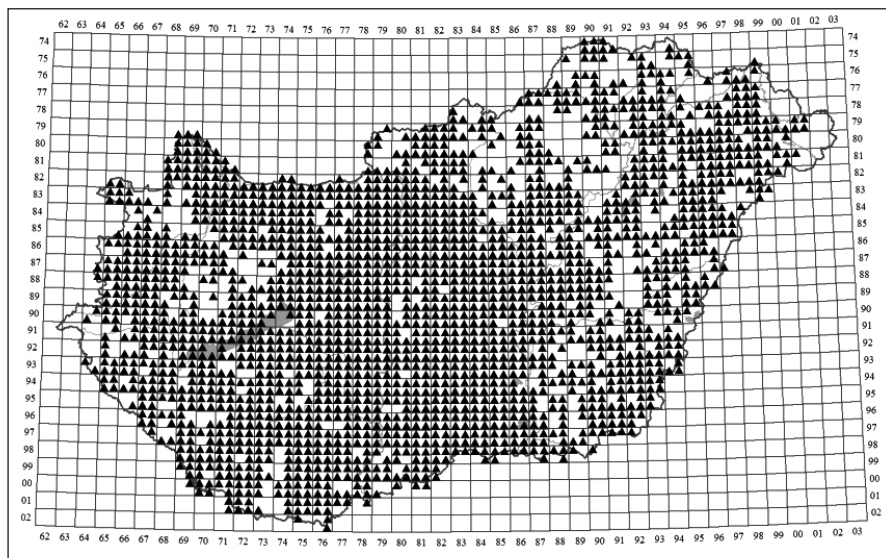
A 2000-es évek közepétől az erdészek és a természetvédők országsszerte megkezdik irtását, jellemzően természetvédelmi károkozására hivatkozva.

Miközben az erdészet és természetvédelem egyre nagyobb összegeket fordít a faj visszaszorítására, addig a kertész szakma továbbra sem határolódik el alkalmazásától, de jelentősége egyértelműen csökken, és jellemzően károkozására is felhívják a figyelmet.

Gazdasági károkozása is jelentős: a bálványfa által előzőnlőtt kocsányos tölgy felújítás

Ugyanakkor a méhészek között továbbra is akadnak pártfogói. A példák közül kiemelendő *Sztrancsik Zsigmond* fajt méltató írása, mely a *Méhészet* című folyóiratban jelent meg 2007-ben. Cikkében kitér a fajt érő egyre több kritikára is, melyek közül néhányat ismertet is, majd ezek után a következőket írja: „Mindezek után és

A mirigyes bálványfa aktuális előfordulása hazánkban (Forrás: Magyarország Flóratérképezési Adatbázisa, SOE Növénytani és Természetvédelmi Intézet, Sopron)

alapján bálványfa ültetési-telepítési mozgalmat szervezek. Díjtalanul biztosítok méhészeinknek bálványfama-got. Küldjenek címemre egy normál, saját magának megcímzett borítékot és én visszaküldöm 33 db maggal. Ha valakinek többre van igénye, azt jelezze.”

Mindeközben Botta-Dukát Zoltán a MÉTA térképezés eredményeinek statisztikai értékelésével közreadja, hogy a bálványfa mely élőhelyeket milyen arányban veszélyeztet hazánkban. Ezek alapján a nyílt homoki gyepek és borókás-nyárasok 30%-át, a nyílt sziklagyepek 8%-át, a száraz és félszáraz zárt gyepek 9%-át, a folyó menti cserjések és erdők 4%-át, a síkvidéki üde lomberdők 9%-át, a domb- és hegyvidéki üde lomberdők 3%-át, a sztyepp-erdők 25%-át, a nyílt molyhostölgyesek 10%-át, a száraz, zárt tölgyesek 8%-át veszélyezteti.

A 2000-es évek végétől jogszabályok is korlátozzák alkalmazását

A 2000-es évek végén több jogszabály is megjelent, melyek a faj inváziós státuszát rögzítik, és az ellene való küzdelmet elősegítik. A sorban elsőként a 269/2007. (X. 18.) Kormányrendelet jelent meg, mely a Natura 2000 gyepterületeken írja elő a faj visszaszorításának szükségességét. Egy évvel később a 346/2008. (XII. 30.) Kormányrendelet a fás szárú növények védelméről című jogszabály jelent meg, mely kötelezi a faj előfordulásával érintett ingatlan használóját, hogy az inváziós fás szárú növények továbbterjedését megakadályozza. A jogszabályt 2012-ben jelentősen szigorították, melynek

értelmében már nem lehet alkalmazni, elpusztult egyedeit mással kell pótolni. Az alkalmazás tiltása szerencsétlen módon a kertészeti fajtákra nem vonatkozik. (A jogszabály hatálya az erdőkre nem terjed ki.)

2009-ben inváziós mivolta már törvényi rangon is kimondásra került, amikor az erdőtörvény, illetve annak végrehajtási rendelete az intenzíven terjedő fajok közé sorolta.

Ugyanebben az évben fontos esemény, hogy az erdészeti és vadgazdálkodási szakképzések tankönyveként megjelent Nagy Csaba Erdészeti növénytan című könyve. Ebben a bálványfáról így ír: „Az erdőben felbukkanó bálványfákat sürgősen el kell távolítani, mielőtt nehezen megoldható erdőművelési és természetvédelmi problémát okoznának.” Innentől kezdve az okozott problémák és az ellenük való fellépés szükségessége a középszintű szakképzés tananyagában is megjelent.

2010-től egyre gyakrabban olvashatunk a faj irtásával kapcsolatos módszerekről és tapasztalatokról. Ezek tanúsága szerint kiemelkedően sok helyszínen zajlik a bálványfa irtása az ország számos pontján.

Ennek költségeiről Demeter András és munkatársai 2015-ben publikáltak egy felmérési eredményt, mely százezer nagyságrendű költségekről tanúskodik.

2014-ben a Bedő Albert-émlékremmel kitüntetett erdészek között olvashattuk Bodor György okleveles erdőmérnök, a Zalaerdő Zrt. erdőgazdálkodási osztályvezetőjének nevét is. Az elismeréssel jutalmazott szakmai tevékenység-

ének ismertetése során említésre kerül, hogy „Kísérleteket folytatott a zalai erdők biotikus károsítói és az invázió bálványfa elleni védekezés módszereinek kidolgozására”. Így, 152 évvel azután, hogy a bálványfa első említését olvashattuk az Erdészeti Lapok hasábjain, majd végigkövethettük pályájának fel-emelkedését és szakmai szempontú bukáását, 2014-ben eljutottunk oda, hogy az erdész szakma rangos kitüntetésének odaítélésekor az indoklásban olvashatjuk a visszaszorításának érdekében tett erőfeszítéseket. Az már csak a sors furcsa fintora, hogy az elismerés névadója épp a bálványfa egyik legnagyobb pártfogója volt!

2015-ben Garamszegi István jelentet meg egy rövid cikket, melyben a „Természetes növénytakarásaink egyik legnagyobb kihívója” címmel illeti a bálványfát. Károkozásának megállítására a természetvédelem és az erdészet összefogását sürgeti, és elérendő cél-nak tartja, hogy „legalább olyan ellen-szenvnek örvendjen, mint a parlagfű”, sőt az ezzel kapcsolatos jogszabályi háttér kialakítását is szükségesnek tartja. Igen fontos meglátása szerint első lépésként törölni kellene az erdőstítést és fásítást alkotó fajok listájáról, és a parlagfűhöz hasonlóan az ingatlan-tulajdonosokat kötelezni kellene az egyedek eltávolítására.

A faj természetvédelmi károkozását és az irtás szükségességét húzza alá egy 2017-ben készült felmérés is, melynek tanulsága szerint hazánk védett, illetve Natura 2000 területein a legtöbb gondot okozó inváziós növényfajok között a bálványfa a 3. helyen szerepel. Egy hasonló felmérés szerint Európa védett területein is a legnagyobb gondot okozó tíz inváziós növényfaj egyike.

Jelentőségére utal az is, hogy az inváziós fajok nyilvántartása (DAISIE) szerint napjainkban Európa 100 legveszélyesebb inváziós növényfaja közé tartozik.

Mára tehát a bálványfa hasznosítása nem szűnt meg teljesen, elsősorban a méhészek, kisebb mértékben a kertészek alkalmazzák fajtáit, sőt esetenként energetikai célú hasznosítása is felmerül. Bár a meglévő állományok faanyagát általában hasznosítják (tüzelőként), de célzott erdészeti telepítése több mint fél évszázada megszűnt. Az elmúlt másfél-két évtizedben a természetvédelem kiemelt hangsúllyal küzd a faj visszaszorításáért, mely feladatból az erdészszakma is jócskán kiveszi a részét.

(A fotókat a szerző készítette)